

Aleksander Lorenčič

**(SAMO)ODGOVORNOST
IN SOLIDARNOST
NA PRIMERU
SLOVENSKEGA
POKOJNINSKEGA
SISTEMA (1990–2004)**

OPREDELITEV IN TEŽAVE POKOJNINSKEGA SISTEMA

Sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je bil uveljavljen pred desetletji, v drugem političnem in ekonomskem sistemu, ter predvsem v drugačni demografski strukturi in gibanjih, je v večji meri vse do osamosvojitve opravljal svojo vlogo. Se pravi, da je zagotavljal socialno varnost zavarovancem, upokojencem, invalidom in njihovim družinskim članom. Ob osamosvojitvi in spremembi političnega ter ekonomskega sistema je sistem pokojninskega

in invalidskega zavarovanja prevzel del bremena prestrukturiranja in sanacije gospodarstva, zlasti preko možnosti predčasnih upokojitev, možnosti upokojitev s polno pokojninsko dobo ne glede na starost in dokupe pokojninske dobe za presežne delavce, zaradi česar se je izredno povečalo število upokojencev. Stroški pokojninskega sistema so tako narasli zaradi strukturnih značilnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, neugodnih demografskih gibanj, ki so bila že tedaj skupna evropskim državam, in tudi zaradi programov za zgodnje upokojevanje, uporabljenih zaradi vse večjih pritiskov na zmanjšanje zaposlenosti v prvi fazi slovenskega prehoda na tržni sistem. Zaradi vsega naštetega je bilo posledično vse težje zagotavljati enako raven pravic na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja.¹

Po delovno aktivnem obdobju je pokojnina cilj vsakega delavca. Pomeni redno nadaljevanje oziroma prejemanje dohodka tudi po upokojitvi. Pokojninsko in invalidsko zavarovanje je najpomembnejši del sistema socialne varnosti delavcev in drugih delovnih ljudi. V primeru starosti, invalidnosti, telesne okvare, potrebe po stalni pomoči in negi ali smrti, »si z njim zagotavljajo pravico do pokojnine ali do drugih dajatev, s katerimi lahko nadomestijo izpadle dohodka«.² Pokojninsko in invalidsko zavarovanje je posebej od 80. let minulega stoletja, tudi zaradi vse večjega števila uživalcev pokojnin, pridobivalo na vse večji veljavi. Že leta 1984 je število upokojencev predstavljalo 13 odstotkov celotnega prebivalstva.³

Slovenski sistem socialne varnosti izhaja iz tako imenovanega bismarijskega modela⁴ in je utemeljen z ustavo, po kateri je Republika Slovenija pravna in socialna država. Državljanji imajo tako pod določenimi zakonskimi pogoji pravico do socialne varnosti. Značilnost omenjenega bismarijskega modela je samouprava zavarovancev, ki si v okviru zakonov sami postavljajo pravila in med katerimi obstaja visoka stopnja vzajemnosti ter solidarnosti. Vse pravice iz socialnega zavarovanja izhajajo iz predhodnega zavarovanja, spoštuje se delavčevo dostojanstvo, delavec pa se zaveda, da njegove pravice niso podarjene,

1 Rop et al., *Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja*, str. 7.

2 Štrovs, *Novi sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja*, str. 5.

3 Prav tam, str. 5.

4 Poleg Bismarckovega sistema poznamo še tako imenovani Skandinavski in Beveridgeov sistem. Za Skandinavski sistem, tipična predstavnika sta Danska in Norveška, je značilen sorazmerno visok obseg pravic. Glavni vir financiranja so davki, prispevki delodajalcev in delojemalcev predstavljajo le manjši obseg prispevkov, ki pa zaposlenim predstavljajo še dodatne pravice. Bistvo Beveridgeovega (Velika Britanija, Nizozemska, Belgija) sistema pa je zagotavljanje pravic za pokrivanje minimalnih potreb tistim, ki nimajo drugih virov dohodka. Glavni vir financiranja so davki. Po tem sistemu načeloma vsem državljanom po doseženi določeni starosti pripada minimalna državna pokojnina. Poleg tega imajo na voljo bogato izbiro dodatnih pokojninskih načrtov za zagotovitev višjega standarda. Bismarckov in Skandinavski sistem zagotavljata relativno visoke pokojnine iz javnega pokojninskega zavarovanja, razlika je pa ta, da je v Bismarckovem sistemu višina pokojnine odvisna od let trajanja zaposlitve in višine zaslužka, po Skandinavskem sistemu pa je pokojnina univerzalna in pripada vsem državljanom.

temveč izhajajo iz njegovega lastnega zavarovanja.⁵ Družba danes je drugačna, kot je bila pred 20 ali več leti, in družba čez desetletje ali več bo drugačna, kot je družba danes. V več pogledih, a tudi ali predvsem zaradi demografskih sprememb. Ravno v času pisanja prispevka smo priča zgodovinskemu trenutku, ko je število prebivalcev Zemlje preseglo številko 7 milijard. O tem, kako hitri rasti števila prebivalstva smo priča, sam po sebi govori podatek, da se je od leta 1999 do danes število Zemljanov povečalo za 1 milijardo. Srečujemo se z nenehno nižjo rodnostjo, ki ne omogoča več obnavljanja prebivalstva, življenjska doba se podaljšuje, družba pa se stara. Pri tem posledično prihaja do sprememb, ki vplivajo na celotno družbo, med njimi tudi na vzdržnost javnih pokojninskih in zdravstvenih sistemov.⁶ Tudi za slovensko družbo lahko rečemo, da vstopa v zrela leta. Delež prebivalstva v tako imenovani »zlati dobi« se vztrajno povečuje, obenem se spreminja tudi odnos do staranja in starejših. Ob pričakovanju vse daljše življenjske dobe nas navdajajo mešani občutki. Po eni strani smo veseli, ker lahko upamo na dolgo življenje, po drugi pa nas je strah.⁷ Dejstvo je, da bo staranje prebivalstva dolgoročno povzročalo socialne, ekonomske in geopolitične spremembe, prav tako pa bodo zaznavni vplivi na gospodarsko rast, tehnološki razvoj, strukturo trošenja prebivalstva in tudi na sistem socialne zaščite ter na vzdržnost sistema javnih financ. Razumljivo je, da večanje deleža starejšega prebivalstva povzroča tendenčno večanje izdatkov za pokojnine in zdravstveno oskrbo, s tem pa večji pritisk na povečevanje javnofinančnih izdatkov.⁸ Ob vprašanju, ali bomo imeli na starost za preživetje ali ne, se moramo vprašati, kaj in koliko lahko k varnejši prihodnosti prispevamo tudi sami. Tudi Slovenija se bo, naj to hoče ali ne, morala spoprijeti z izzivi, ki jih pred njo postavlja spreminjajoča se starostna struktura družbe in potreba po novi solidarnosti generacij. Tako država kot tudi vsak posameznik se bosta morala prej ali slej, pri čemer je glede na relevantne kazalnike bolje prej, obnašati bolj odgovorno in se zavedati svoje vloge pri zagotavljanju vzdržnosti obstoječega pokojninskega sistema.

5 Štrovs, *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje*, str. 10–11.

6 Toplak, *Staranje družbe*. V: Razpotnik (ur.), *Odnos Slovencev do starosti*, str. 8–9.

7 Bešter, *Koliko stebrov potrebujemo za lepo starost?* V: Razpotnik (ur.), *Odnos Slovencev do starosti*, str. 18.

8 Stanovnik, *Demografski trendi in vzdržnost pokojninskega sistema v Sloveniji*. V: Razpotnik (ur.), *Odnos Slovencev do starosti*, str. 51.

NAČELI VZAJEMNOSTI IN SOLIDARNOSTI

Eno od temeljnih načel socialnega zavarovanja je načelo solidarnosti. Po njem se sredstva socialnega zavarovanja prerazporejajo tako, da zavarovanci z višjimi dohodki prispevajo za tiste z manjšimi dohodki. Materialna in socialna varnost se ne glede na vplačane prispevke zagotavlja tudi zavarovancem, ki zaradi invalidnosti ali drugih zavarovanih primerov niso mogli dopolniti tako dolgega zavarovalnega obdobja, da bi zbrali dovolj prispevkov za preživljanje v čau, ko ne bodo več delovno aktivni. Socialno zavarovanje ima tako prerazporeditveno funkcijo, ali kot je zapisal Marko Štrovs, »jemlje bogatim in daje revnim«.⁹ Solidarnost je najbolj izražena v socialnem varstvu, kjer tisti, ki največ prispevajo, praviloma nikoli ne dobijo pomoči. Prav tako je solidarnost zelo izražena v obveznem zdravstvenem zavarovanju, »saj mora nosilec obveznega zavarovanja sprejeti v zavarovanje vsakogar, ne glede na očitne razlike v zdravstvenem stanju«. Nekoliko manj je solidarnost izražena v prostovoljnem dodatnem zdravstvenem zavarovanju, kjer se upošteva tudi starost ob vstopu v zavarovanje.¹⁰ V pokojninskem in invalidskem zavarovanju je na podlagi solidarnosti nekaterim zavarovancem zagotovljena pravica do odmere pokojnine od najnižje pokojninske osnove, pravica do varstvenega dodatka k pokojnini in pravica do štetja polne delovne dobe za čas, ko delajo s polovičnim delovnim časom. Le-ta po predpisih o delovnih razmerjih namreč šteje za polni delovni čas. Zaradi uporabe načela solidarnosti se lahko ženske upokojijo pri nižji starosti kot moški. Po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju¹¹ iz leta 1999 je bilo načelo solidarnosti še bolj poudarjeno, saj se je nižala najvišja pokojninska osnova, od katere se je zavarovancem z visokimi povprečnimi plačami odmerila pokojnina ne glede na obračunane prispevke. Zavarovanci, ki so zgodaj stopili v zavarovanje, ker se niso šolali ali služili vojaškega roka, so imeli tako možnost za zgodnejšo upokožitev brez odbitkov. Na novo so bile določene tudi ugodnosti na račun starševstva, čista solidarnostna pravica pa je bila tudi državna pokojnina.¹² Poleg tega je 10. decembra 1999 sprejeti Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju prinašal še naslednje glavne spremembe (pokojninska reforma se je sicer začela izvajati leta 2000):

- določene so bile nove minimalne prispevne osnove za samozaposlene,
- uveden je bil ločeni prispevek za invalidsko zavarovanje in za primer poškodbe pri delu ali poklicne bolezni,
- zmanjšane so bile razlike glede pravic žensk in moških,

⁹ Prav tam, str. 14-15.

¹⁰ Prav tam, str. 15.

¹¹ UL RS, 106/1999.

¹² Štrovs, *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje*, str. 15-16.

- upokojevanje je postalo bolj fleksibilno,
- uvedena je bila državna pokojnina, namenjena starejšim od 65 let, ki niso prejeli pokojnine in niso imeli drugega ustreznega velikega vira dohodka za preživljanje,
- uveden je bil večštebni način financiranja,
- do leta 2015 naj bi se postopno zviševala minimalna starost ob upokojitvi tako za moške kot ženske.¹³

Reforma iz leta 1999 je torej poleg reforme obveznega zavarovanja, ki je temeljil na sistemu sprotnega financiranja, prinesla tudi dodatno pokojninsko zavarovanje, ki je predstavljalo varčevanje na kapitalskem principu. Sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja je omogočal, da posamezniku premijo ali njen del plačuje delodajalec, pri katerem je le-ta zaposlen. V tem primeru je šlo za tako imenovano kolektivno zavarovanje. Uvedba kolektivnega zavarovanja je predstavljala poskus oblikovanja drugega stebra pokojninskega sistema oziroma poklicnih pokojninskih načrtov, kot ga je poznala že večina nam primerljivih držav.¹⁴ Po zakonu iz leta 1999 celotni pokojninski sistem kot del sistema socialne varnosti tvorijo trije stebri.¹⁵ Pri prvem stebru velja, da za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje zaposleni skupaj z delodajalci prispevajo sredstva za pokojninsko blagajno Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (ZPIZ). Drugi steber je oblika zavarovanja, kjer je obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje nadomestilo za benificirano delovno dobo. To zavarovanje plačujejo delodajalci zaposlenim, ki opravljajo dela, katerih po določeni starosti ni več mogoče opravljati, ali dela, ki so škodljiva zdravju. Obvezno zavarovanje izvaja Kapitalska družba, prostovoljna zavarovanja pa izvajajo vzajemni pokojninski skladi, pokojninske družbe in zavarovalnice. Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje je namenjeno vsem, ki so že vključeni v prvi steber ali so uživalci pravic iz prvega stebra. Tretji steber zajema razne druge oblike rentnih varčevanj oziroma zavarovanj, vendar za razliko od drugega stebra ni davčno stimuliran, saj zanj ne veljajo posebne davčne olajšave. Vsem stebrom pa je skupno to, da povečujejo socialno varnost.¹⁶

13 *Letno poročilo Banke Slovenije za leto 1999*. Banka Slovenije, str. 17.

14 Pogačar, Razvoj poklicnega pokojninskega zavarovanja v Sloveniji. V: Razpotnik (ur.): *Odnos Slovencev do starosti*, str. 24–27.

15 Stanovnik, *Javne finance*, str. 199–200.

16 Kapitalska družba, d. d.; URL: http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/ureditev_pokojninskega_sistema?gclid=ClyBl5K9zKsCFUe-zAodqTJ9zw, (3. 10. 2011).

SLIKA 1: SISTEM POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA V REPUBLIKI SLOVENIJI

Vir: Kapitalska družba, d. d.; URL: http://www.kapitalskadruzba.si/pokojninski_sistem/ureditev_pokojninskega_sistema?gclid=CIyBI5K9zKsCFUe-zAodqTf9zw (3. 10. 2011).

Če poenostavimo in izluščimo bistvo, ugotovimo, da je demografski trend, ki je zajel tudi Slovenijo, za pokojninski sistem, ki je do leta 2000 temeljil izključno na enostebnem dokladnem sistemu, povečeval breme na javne finance in s tem na aktivno prebivalstvo. Z novim zakonom je Slovenija v naslednjih nekaj letih približala sistem dodatnega pokojninskega zavarovanja celotni delovno aktivni populaciji. Po zgledu Svetovne banke je prevzela že omenjeni tristebni pokojninski sistem, ker je s tem želela zaradi preobremenjenosti državne pokojninske blagajne zmanjšati vlogo javnih dokladnih sistemov. Obvezni prvi steber naj bi opravljal le funkcijo osnovne socialne varnosti, s pomočjo prostovoljnega dodatnega pokojninskega varčevanja pa naj bi si vsak zaposleni z mesečnim vplačevanjem na svoj osebni račun zagotovil primeren standard v svoji starosti. Namen dodatnega pokojninskega zavarovanja je torej bil, da si zaposleni že v svojem aktivnem delovnem obdobju privarčujejo dodatno pokojnino.

Razvoj pokojninskega sistema v Sloveniji je potekal »evolutivno«, kar pomeni, da zakonodaja in reforme niso nikoli pomenile bistvenega zasuka v »filozofiji« samega sistema, ki je po svojih osnovnih značilnostih vendarle ohranjal lastnosti Bismarckovega sistema. Eden od temeljnih ciljev pokojninske reforme, ki je stopila v veljavo leta 2000, je bil zaustaviti negativne trende, ki so se odslikavali na

povečevanju upokojenega »bremena« na zaposlene.¹⁷ O tem priča tudi podatek, da se je število starostnih upokojencev od leta 1991 do leta 2010 povečalo za 62 odstotkov ali povprečno vsako leto za 2,6 odstotka.¹⁸

ODGOVORNOST POSAMEZNIKA IN DRŽAVE

Pokojninsko zavarovanje lahko gledamo z vidika posameznika ali z vidika države. Kako to izgleda z vidika posameznika, je zelo nazorno v svoji knjigi opisal Štrovs: »Kot zavarovanec si skušam s pokojninskim zavarovanjem v času, ko lahko uspešno delam, zagotoviti redne prejemke za čas, ko se bom postaral, ali če bi postal invalid. Pokrita so zavarovana tveganja starosti, invalidnosti in smrti, potrebe po pomoči in negi ter telesne okvare«.¹⁹ Če se navežemo na vidik posameznika, je torej jasno, da smo za našo prihodnost v veliki meri odgovorni tudi sami. Pokojninski sistem v Sloveniji temelji na medgeneracijski pogodbi oziroma solidarnosti, kar pomeni, da delovno aktivna populacija s svojimi prispevki financira upokojsko generacijo. Takšen sistem lahko deluje povsem normalno, dokler ne pride do negativnih trendov na makroekonomskem področju (padec BDP-ja ipd.) in dokler ne pride do neravnovesja v demografski strukturi prebivalstva, to pomeni do izrazitega povečanja starejše oziroma upokojske populacije. In prav temu smo ne samo v Sloveniji, temveč tudi na področju celotne Evropske unije, priča še posebej v zadnjih letih. Spremembe so nujne in ravno v času pisanja tega prispevka po vsej Evropi potekajo priprave na novo pokojninsko zakonodajo (ponekod je že sprejeta), ki naj bi prej omenjeno težavo rešila. Novost zakona iz leta 1999 je bila med drugim ta, da je zakonodajalec omogočil možnost vključitve v prostovoljne oblike dodatnih pokojninskih zavarovanj, na podlagi česar so bile ponujene tudi davčne olajšave. Eden od glavnih ciljev reforme je bil zmanjšati »upokojsko breme« za zaposlene. V obdobju 1980–2004 je namreč prišlo do izrazitih sprememb v razmerju med delovno aktivno in upokojsko populacijo. Posebej negativno je na trende vplivala tranzicija oziroma prehod iz socializma v kapitalizem, ko je gospodarstvo padlo v globoko krizo. Velik padec BDP-ja, visoka inflacija in padec blagovne menjave so bili vzrok za izrazito povečanje brezposelnosti (število brezposelnih je meseca oktobra 1993 preseglo število 137 tisoč). Poleg tega je v želji, da število brezposelnih ne bi bilo še večje, prišlo tudi do velikega števila upokojevanja presežnih delavcev. Vse to je vplivalo na to, da se je »upokojsko breme« na zaposlene izrazito povečalo. Če so na primer leta

17 Majcen et al., *Ekonomске posledice spreminjanja demografske strukture*, str. 16.

18 Hren (ur.), *Sloveniji za 20. rojstni dan*, str. 23.

19 Štrovs, *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje*, str. 18.

1984 trije zaposleni (leta 1981 npr. še 3,3) »vzdrževali« enega upokojenca,²⁰ pa je to razmerje leta 2005 znašalo le še 1,6:1.²¹ Zavedajoč se teh podatkov in statistike, ki bo v nadaljevanju prispevka podrobneje predstavljena, predvsem pa trendov v celotni Evropi, je vlada pod taktirko Boruta Pahorja pripravila nov Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, a smo ga državljani 5. junija 2011 na referendumu z več kot 70 odstotki zavrnil.²² To je podatek, ob katerem se postavi vprašanje, ali smo se zavedali pomembnosti sprememb in ali smo se zavedali tudi lastne odgovornosti za svojo prihodnost. Ni naloga zgodovinopisja, da se izreka o tem, ali je določen zakon kakovosten in dober, dejstvo pa je, da so, če si želimo ohraniti obstoječi tako imenovani bismarijanski sistem, spremembe nujne. Staranje je eden najpomembnejših izzivov, pred katerim se je znašlo človeštvo. Zavedati se moramo, da se moramo s tem vprašanjem resno soočiti. Ekonomist Vlado Dimovski je zapisal, »da še posebej zato, ker je pred nami nekaj let upokojevanja tako imenovane baby boom generacije, ki je pred tem že spreminjala koncept mladostništva in zrelega življenja, zato je pričakovati, da se bo zgodilo spreminjanje koncepta staranja«.²³ Pomenljiv je tudi podatek, da je staranje v Evropi med najbolj izstopajočimi trendi.

Kot je zapisala Meta S. Berk, »si Slovenci po eni strani svojo starost predstavljamo kot aktiven čas svojega življenja in jasno izrazimo željo po čimprejšnji upokojitvi«.²⁴ Večina si namreč želi upokojiti takoj, ko bodo imeli možnost za to, saj bi tako lahko počeli stvari, za katere zdaj ni časa, pri tem pa se pogosto izraža dvom o zadostnosti višine pokojnin, ki jo bo za starost zagotovila država,²⁵ in »kljub opaženemu razkoraku v realnosti pričakovanj ostajamo pasivni in ne kažemo težnje po lastnem načrtovanju varčevanja za starost«.²⁶ Prej ali slej se bomo morali začeti zavedati, da zanašati se na državo in pričakovati le privilegije, ni prava pot, temveč da svojo usodo po upokojitvi oblikujemo tako rekoč sami. V raziskavi, ki jo je opravila Metka Kuhar leta 2007, se je izkazalo,

20 Poslovno poročilo za leto 1994. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (dalje ZPIZ), str. 25.

21 Letno poročilo 2005. ZPIZ, str. 30.

22 Glavna značilnost pokojninske reforme je bila ta, da je predvidevala zaostritev pogojev za upokojitev pri parametrih, ki imajo največji učinek na javne finance. Ključne predlagane spremembe so bile povišanje upokojitvene starosti, podaljševanje števila let, iz katerega se izračunava pokojninska osnova, in nov način usklajevanja rasti pokojnin z rastjo plač in inflacije. Zakon je tako med drugim predvidel dvig upokojitvenih pogojev za redno upokojitev na 65 let starosti in 15 let zavarovalne dobe za oba spola ali 60 let starosti in 43 let pokojninske dobe brez dokupa za moške oziroma 58 let starosti in 41 let pokojninske dobe brez dokupa za ženske. Predčasna upokojitev z malusi bi bila mogoča pri starosti 60 let in s 40 leti pokojninske dobe za moške oziroma 38 leti za ženske.

23 Dimovski, Redefinicija koncepta staranja in management starostnikov. V: Razpotnik (ur.), *Odnos Slovencev do starosti*, str. 54.

24 S. Berk, Z načrtovanjem do brezskrbne in finančno neodvisne starosti. V: Razpotnik (ur.), *Odnos Slovencev do starosti*, str. 28-29.

25 Prav tam, str. 28.

26 Prav tam, str. 29.

da se je državljanom in državljkam pokojninski sistem zdel zapleten, prav tako pa so imeli občutek, da se o upokojevanju v Sloveniji govori preveč negativno in da se ljudje na splošno premalo zavedamo pomembnosti, da sami varčujemo za starost. Po tej opravljeni anketi se je pokazal tudi že omenjeni skepticizem o tem, da bo država poskrbela za pravičen sistem upokojevanja.²⁷ Vsekakor je, kar zadeva informacije glede obstoječega sistema, odgovornost na strani države. Informiranost pri tovrstnih zadevah igra zelo pomembno vlogo. »Informiranost ni sama po sebi razumljiva posameznikova pravica, ki jo podpirajo uredbe o dostopu do informacij, ampak je pogoj za umno odločanje,« meni Dušan Kidrič, in pomembno je, da bi se na vseh področjih, kjer gre za stik posameznika z institucijo, morali sistemi prilagajati temu dejstvu.²⁸

Če pogledamo podrobneje pokojninsko zavarovanje še z vidika države, ugotovimo, da gre v tem primeru za prerazporeditev celotnega domačega proizvoda tako, da lahko uživajo podoben življenjski standard vse generacije. Sistem pokojninskega zavarovanja »mora biti varen pred nevarnostjo, da bi gospodarske, demografske in politične razmere ogrozile uresničitev tihe medgeneracijske pogodbe, ki je podlaga dokladnemu sistemu.«²⁹ Medgeneracijska pogodba nas varuje pred nevarnostjo, da bi recesija ali slabe investicijske odločitve zmanjšale ali celo izničile prispevke, vplačane za zavarovanje, oziroma pred nevarnostjo, da bi inflacija zmanjšala realno vrednost pokojnin. Raven pokojnin je namreč vezana na vsakokratno raven plač aktivnih zavarovancev.³⁰ Kot je že omenjeno, se nam glede na aktualno stanje ne obeta nič dobrega, zato bo prej kot slej morala biti sprejeta nova zakonodaja, kjer bomo med drugim morali delati tudi kakšno leto dlje. Več držav v Evropski uniji je novo zakonodajo že sprejelo, med drugimi tudi Nemčija, in verjetno ni pričakovati, da bodo v gospodarsko najmočnejših državah delali do 67. leta ali dlje, v Sloveniji, gospodarsko zelo odvisni državi od Nemčije pa niti reform ne bomo izvedli. Zato se že kaže, da večje in gospodarsko močnejše države takšne drže ne bodo podpirale. Glede na to, da je Slovenija članica različnih mednarodnih integracij, z Evropsko unijo na čelu, se moramo zavedati, da nismo samo koristniki ugodnosti, temveč imamo tudi dolžnosti. V Beli knjigi o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki je ugledala luč sveta novembra leta 1997, so zapisali: »Reforma pokojninskega sistema je eden od osrednjih problemov, s katerimi se srečujejo številne evropske države. Obseg in vsebina reform se po državah razlikuje, za vse pa je značilno, da se zavedajo njene nujnosti. Ni je mogoče odlagati v prihodnost, temveč je potrebno sedaj

27 Kuhar, Sociološki vidik: Prevrednotenje staranja in starosti. V: Razpotnik (ur.), *Odnos Slovencev do starosti*, str. 46.

28 Kidrič, Posameznik v socialnem zavarovanju. V: Razpotnik (ur.): *Odnos Slovencev do starosti*, str. 48.

29 Štrovs, *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje*, str. 18.

30 Prav tam, str. 18.

zmanjšati naraščajoči pritisk na sisteme zagotavljanja socialne varnosti v starosti, ki ga povzročajo predvsem spremenjene demografske in gospodarske razmere, za katere pravila obstoječih sistemov niso prilagojena delovanju v spremenjenem okolju.³¹ Po predstavitvi tako imenovane Bele knjige so zavarovanci pospešeno iskali informacije o možnostih za predčasne upokojitve, dokupe pokojninske dobe in podobno, kar sta še pospešila napoved in sprejem zakonskih varčevalnih ukrepov (npr. nižje odpravnine ob odhodu v pokoj) ter napovedane spremembe Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, z možnostjo uzakonitve bistveno višje cene za dokupe pokojninske dobe in drugih ukrepov za zaustavitev visokih trendov upokojevanja.³² Žiga Turk, tedanji minister za razvoj, je leta 2007 zapisal, da je ključno vprašanje, kako naj se sistem pokojninskega zavarovanja in na splošno javnih financ odzove na staranje prebivalstva. Po njegovem mnenju je rešitev mogoče iskati v štirih smereh: v izboljšanju razmerja med zaposlenimi in upokojenimi, v znižanju povprečne pokojnine glede na povprečno plačo, v povečanju prispevkov, ki jih zaposleni namenjajo za pokojnine, in v povečanju osebnih vlaganj za finančno varno starost. S Turkom se je treba strinjati, da nobena izmed naštetih možnosti ni prijetna in da v vseh primerih »nekdo dobiva, nekdo izgublja, vseeno pa se vse skupaj le ne dogaja v okviru ničelne vsote«.³³

Vsekakor drži, da ne more odgovornosti za našo pokojnino v celoti prevzeti država in da moramo tudi sami skrbeti in poskrbeti za svojo socialno varnost v zadnjem življenjskem obdobju. A dejstvo je, da zaradi pomanjkanja delovnih mest in zaradi neugodnih razmer na področju zaposlovanja posledično ne razmišljamo o pokojnini, temveč predvsem o tem, kako bomo preživel iz meseca v mesec. Posebej težavno področje so mladi, ki vstopajo na trg dela relativno pozno. Zelo težko dobijo zaposlitev, če pa jo, je ta navadno le za določen čas. Zelo pomenljiv je podatek, da se je od leta 1999 do leta 2010 delež zaposlenih, ki delajo za določen čas, povečal za dve tretjini. V letu 1999 je imelo zaposlitev za določen čas 11 odstotkov zaposlenih, v letu 2010 že 17 odstotkov.³⁴ Za oboje, ženske in moške, velja, da moramo za pravico do pokojnine delati dlje, da se upokojujemo pri višji starosti in da tudi pokojnino prejemamo dlje, kot smo jo na primer pred desetimi leti.³⁵ Žal to, kot bomo videli v nadaljevanju, ni dovolj za stabilnost obstoječega sistema.

31 Rop et al., *Bela knjiga*, str. 3.

32 *Poslovno poročilo za leto 1997*. ZPIZ, str. 1.

33 Turk, Staranje prebivalstva. V: Razpotnik (ur.), *Odnos Slovencev do starosti*, str. 13-15.

34 Hren (ur.), *Sloveniji za 20. rojstni dan*, str. 20.

35 Prav tam, str. 22.

RAZKORAK MED ŠTEVILO NOVIH UPOKOJENCEV IN ZAVAROVANCEV

Leto 1991 je bilo zadnje poslovno leto, v katerem je Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije še opravljala svoje naloge kot nosilec in izvajalec sistema pokojninskega in invalidskega sistema v Sloveniji. Po skoraj 20-letnem obdobju je s 1. julijem 1992 nosilec in izvajalec zavarovanja postal Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije. Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja je omogočala kvalitetno in ažurno opravljanje nalog kljub relativno majhnemu številu zaposlenih delavcev. To potrjuje tudi dejstvo, da se je na primer število upokojencev v obdobju od leta 1978 povečalo za približno 182.000, medtem ko je bilo število zaposlenih delavcev konec leta 1991 celo manjše kot leta 1978.³⁶

Za osemdeseta leta 20. stoletja sta bili v pokojninskem in invalidskem zavarovanju značilni zlasti dve stvari: na eni strani so se znatno širile pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja, po drugi pa se je število upokojencev izredno hitro povečevalo. Beležila pa se je tudi stagnacija in celo upad zavarovancev. Vse večji razkorak med zagotovljenimi pravicami in možnostmi zagotavljanja dodatnih sredstev se je zlasti zaostрил konec leta 1990 in v začetku leta 1991. Sredstva zavarovanja namreč zaradi naraščajoče gospodarske krize niso več zadoščala za pokrivanje vse večjih obveznosti, k temu pa so bistveno vplivali dolgovi federacije, naraščanje števila nelikvidnih podjetij in takratni nered pri plačevanju prispevkov. Zaradi tega se je morala slovenska skupščina odločiti, ali zvišati prispevne stopnje za pokojninsko in invalidsko zavarovanje ali poseči v višino pravic. Odločila se je za slednje, s tem da je z zakonom do tedaj ugodni in dosledni sistem valorizacije pokojnin spremenila in omejila tako, da so lahko povprečne pokojnine predstavljale največ 85 odstotkov vsakokratnih povprečnih osebnih dohodkov. Že ob pripravi novega zakona leta 1991 se je iskalo možnosti, da bi se učinki teh omejitev postopoma ublažili, kar je novi zakon omogočil z določitvijo le minimalnega razmerja med osebnimi dohodki in pokojninami. Zakon je med drugim slovensko skupščino tudi pooblastil, da je lahko določila ugodnejše razmerje od zakonskega minimuma. K takšni odločitvi je spodbudno prispevalo tudi dejstvo, da se je finančni položaj Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja med letom 1991 postopno izboljševal. Razlog je bila nespremenjena prispevna stopnja ob upočasnjem usklajevanju pokojnin, veliko število dokupov pokojninske dobe, vzpostavitev finančne discipline pri plačilu prispevkov, obrestovanje sredstev in druge okoliščine.³⁷

36 Poslovno poročilo za leto 1991. Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, str. 4-5.

37 Poslovno poročilo za leto 1991. Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, str. 6-7.

Za leto 1991 je bilo značilno, da se je do tedaj najbolj povečal razkorak med številom novih upokoјencev in zavarovancev. Stopnja rasti upokoјevanja v letu 1991 je bila tako višja od vseh znanih v preteklosti, saj je znašala kar 15,3 odstotka, medtem ko se je število zavarovancev v istem letu zmanjšalo za 7,7 odstotka. Tako je znašalo razmerje med upokoјenci in zavarovanci konec leta le še 1:1,82, medtem ko je na primer leta 1980 znašalo še 1:3,6. Rast upokoјevanja v letu 1991 je poleg splošno zaostrenih razmer pogoјeval tudi strah zavarovancev pred novostmi novega zakona, zlasti bojazen, da po sprejemu novega zakona ne bo več mogoče predčasno upokoјevanje.³⁸ Število uživalcev pokoјnin se je zato zelo povečevalo. Če je bilo v letu 1990 skupaj povprečno 384.094 uživalcev pokoјnin, je to število že v letu 1991 naraslo na 418.927 (227. 524 starostnih pokoјnin, 87. 194 invalidskih, 78.482 družinskih pokoјnin in 25.727 pokoјnin po Zakonu o starostnem zavarovanju kmetov). V letu 1991 se je število vseh starostnih upokoјencev v primerjavi s preteklim letom povečalo kar za 15,3 odstotka, kar je za 63 odstotkov več kot v letu 1990, ko je bila rast tudi zelo visoka, in sicer 9,3-odstotna.³⁹

TABELA 1: GIBANJE ŠTEVILA ZAVAROVANCEV IN NJIHOVO RAZMERJE GLEDE NA 1 UPOKOЈENCA V LETIH 1985–1991

Leto	Število zavarovancev (javni in privatni sektor, samozavarovanci, kmečki zavarovanci)	Število zavarovancev na 1 upokoјenca
1985	913. 614	2,9
1986	928. 297	2,9
1987	938. 161	2,8
1988	932. 314	2,7
1989	920. 957	2,5
1990	884. 615	2,3
1991	816. 902	2,0

Vir: *Poslovno poročilo za leto 1991*. Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, str. 26-27.

Iz tabele 1 je razvidno, da je vse do leta 1987 skupno število aktivnih zavarovancev naraščalo, nato pa je pričelo upadati. Največji padec je bil v letu 1991, in sicer za 7,7 odstotka, in ker je v istem obdobju skupno število upokoјencev

38 Prav tam, str. 7.

39 Prav tam, str. 18.

močno naraščalo, se je bistveno poslabšalo razmerje med zavarovanci in upokojenci. Tako so v letu 1984 zagotavljali sredstva za eno pokojnino trije zavarovanci, medtem ko sta v letu 1991 zagotavljala eno pokojnino le še dva zavarovanca (razmerje med aktivnimi zavarovanci in upokojenci je bilo na koncu leta 1991 še bolj neugodno, in sicer 1,82:1). To je bil tudi eden bistvenih razlogov naraščanja potrebnih finančnih sredstev za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v tem obdobju.⁴⁰

S spremembami zakonodaje na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja smo sicer začeli že v letu 1992 in jo nadaljevali z novelo tega zakona v letu 1996. Medtem ko je Slovenija naredila velike korake pri oblikovanju tržnega gospodarstva in v tej smeri izvedla vrsto globokih pravnih, gospodarskih in finančnih reform, je bilo veliko manj doseženega na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Najbolj pomemben ukrep je bilo zmanjšanje rasti upokojevanja v letu 1992, ko je bil z novim zakonom določen postopen prehod na višje starostne meje za upokojitev, odpravljena možnost upokojitve ne glede na starost in omejeno predčasno upokojevanje. Predvsem zato, da bi spodbudili izvoz in popravili konkurenčnost gospodarstva, so bile nato v letu 1996 občutno znižane prispevne stopnje za socialno zavarovanje (kot posledica takšne makroekonomske politike države, ki je v letu 1996 dvakrat znižala prispevne stopnje, je ZPIZ v naslednjih letih prejemal nižja proračunska sredstva in bil prisiljen celo najemati kreditov pri poslovnih bankah⁴¹). Izpad prihodkov iz tega naslova so nadomeščali transferji iz državnega proračuna, ki so v letu 1996 dosegli 3 odstotke BDP, v naslednjih letih pa so se še povečevali.⁴² Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pokojninskem in invalidskem sistemu,⁴³ ki je začel veljati 22. februarja 1996, je med drugim spremenil tudi usklajevanje pokojnin, zlasti je odpravil poračunavanje za nazaj, spremenil je nekatera pravila za zavarovanje oseb, ki so si same izbirale zavarovalne osnove, spremenil je organizacijo organov Zavoda, kapitalskega in stanovanjskega sklada ter sklada dodatnega zavarovanja in uvedel še številne druge novosti in spremembe.⁴⁴ Opravljenih je bilo še kar nekaj posegov v sistem (npr. v letu 1993 je bil sprejet začasni interventni zakon o upočasnjem usklajevanju pokojnin ipd.⁴⁵), vendar kljub uveljavljenim spremembam in izboljšavam tega sistema le-ta še vedno ni bil dovolj prilagojen spremembam v okolju in je vseboval številne slabosti, nedoslednosti in nepravilnosti.⁴⁶ Slednje je imela namen odpraviti zakonodaja

40 Prav tam, str. 26–27.

41 Poslovno poročilo za leto 1999, ZPIZ, str. 1.

42 Rop et al., *Bela knjiga*, str. 7.

43 UL RS, 7/1996.

44 Poslovno poročilo za leto 1996, ZPIZ, str. 2.

45 Poslovno poročilo za leto 1993, ZPIZ, str. 1.

46 Prav tam, str. 4.

iz leta 1999, a kot se danes jasno kaže, prav tako neuspešno. Ne moremo trditi, da se ni iskanju rešitev posvečalo veliko časa in truda. Po predstavitvi Bele knjige o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja leta 1997 so namreč v naslednjem letu potekale intenzivne priprave pokojninske reforme ter razprave in usklajevanja o predlaganih zakonskih rešitvah.⁴⁷ Delo in priprave v zvezi s pokojninsko reformo so močno vplivale tudi na obseg in vsebino dela Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v letu 1999.⁴⁸ Poleg že omenjenih glavnih značilnosti decembra leta 1999 sprejetega novega zakona je slednji v prvi fazi pozitivno vplival tudi na poslovanje ZPIZ-a. Zavod je namreč po dolgih letih, prvič po letu 1993, tekoče leto 2001 končal pozitivno, brez dodatnega primanjkljaja.⁴⁹ Tudi v letih 2002 in 2003 je bil finančni položaj ZPIZ-a likviden. Predvsem ob sodelovanju z Vlado Republike Slovenije, Ministrstvom za finance, Kapitalsko družbo in izplačevanju dajatev, izvajanje temeljne dejavnosti Zavoda ni bilo ogroženo.⁵⁰ V letu 2003 prihodki in odhodki niso bili le izravnani, kot je bilo to načrtovano, temveč je Zavod ustvaril kar za 2,5 milijarde slovenskih tolarjev presežka, ki pa je bil uporabljen izključno za pokrivanje primanjkljaja iz preteklih let.⁵¹ Zanimivo je, da Zavod v nadaljevanju ni imel več likvidnostnih težav kot v devetdesetih letih minulega stoletja. Tudi poslovno leto 2010 je Zavod ponovno končal z zakonsko zahtevanimi izravnanimi prihodki in odhodki v višini 4.804.911.446 evrov. Delež prihodkov od prispevkov se je glede na leto 2009 (70,7 odstotka) zmanjšal na 69,4 odstotka, delež transfernih prihodkov pa povečal s 28,7 odstotka (leta 2009) na 29,9 odstotka. Kljub temu je Zavod v letu 2010 vse mesece posloval likvidno, brez najema posojila, ki ni bilo potrebno niti v maju ob hkratnem izplačilu letnega dodatka z majskimi pokojninami.⁵²

Mnogi strokovnjaki so ves čas napovedovali, da obveznega zavarovanja v veljavnem obsegu ne bo mogoče izvajati, nekateri so celo govorili o grozečem kolapsu oziroma zlomu sistema.⁵³ Tudi ekonomist Ivan Ribnikar se je že na začetku devetdesetih let minulega stoletja zavedal problematike in pomembnosti pokojninskega sistema. S svojim predlogom se je oglasil že pri sprejemanju Zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij (ZLPP). Z današnjega gledišča in glede na težave pokojninskega sistema in blagajne je bil njegov predlog korekten. Ribnikar je zagovarjal tezo, naj država ne razdeli vsega premoženja, saj lahko prihranke in naložbe povečata le varčevanje in ustvarjanje nove

47 Poslovno poročilo za leto 1998. ZPIZ, str. 1.

48 Poslovno poročilo za leto 1999. ZPIZ, str. 1.

49 Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2001. ZPIZ, str. 1.

50 Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2001. ZPIZ, str. 121.

51 Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2003. ZPIZ, str. 1.

52 Letno poročilo 2010. ZPIZ, str. 1.

53 Poslovno poročilo za leto 1995. ZPIZ, str. 1.

vrednosti.⁵⁴ Prizadeval si je predvsem za zagotovitev večanja lastniškega kapitala podjetij, zagotovitev nastajanja trga kapitala ter za zagotovitev dovolj hitrega prevzema nadzora v podjetjih s strani pravih lastnikov. Novi lastnik družbenega premoženja ne bi smel biti nevaren za prevzem kontrole v podjetju, podoben bi moral biti lastnikom podjetij, ki jih poznajo tržna gospodarstva, moral bi se zavedati, da družbena lastnina pripada vsem državljanom, ter upoštevati narodno-gospodarske cilje.⁵⁵ Takšnega lastnika je Ribnikar videl ravno v pokojninskem skladu. Po njegovem bi se družbeno premoženje preneslo na pokojninski sklad, ki bi na dolgi rok zagotavljal stabilnost pokojninskega sistema. Sprejeti ZLPP se je zelo razlikoval od Ribnikarjevega predloga. Na Kapitalski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja se je preneslo le 10 odstotkov družbenega premoženja (Ribnikar je predlagal, da bi se nanj preneslo vse premoženje), velik del premoženja pa se je preko lastniških certifikatov razdelil med državljane, čemur je Ribnikar prav tako nasprotoval. Ribnikar se je oglasil s predlogom tudi ob koncu procesa lastninskega preoblikovanja, saj sta se takrat pokazala dva problema: pooblaščenke investicijske družbe ali Pidi, v katere je bilo vloženih največ certifikatov, niso mogli le teh zamenjati za realno premoženje, zato je nastal tako imenovani problem investicijske vrzeli oziroma luknje, na drugi strani pa je reforma pokojninskega sistema postajala vse nujnejša. Ribnikar je skušal povezati reševanje obeh problemov. Predlagal je, da se premoženje, ki je bilo v rokah Pidov, prenese na novoustanovljeni pokojninski sklad, ki bi bil del drugega pokojninskega stebra. Lastniki prenesenega premoženja (delničarji Pidov) pa bi bili po določenem obdobju upravičeni do prejemanja pokojninske rente. Država bi nato pokojninskemu skladu namenila dodatno premoženje, ki bi ustrezalo vrednosti še nezamenjanih certifikatov. Pozneje bi se ustanovil drug pokojninski sklad, ki bi bil namenjen zbiranju premij dodatnega zavarovanja, na podlagi katerih bi si zavarovanci pridobili pravico do dodatne pokojnine. V nasprotju s prvim skladom ta ne bi imel začetnega premoženja, temveč bi rasel samo na podlagi tekočih vplačil zavarovancev.⁵⁶ Privatizacijski predlog Ribnikarja v začetku devetdesetih je naletel na gluha ušesa. Predlog, po katerem ljudske množice ne bi v roke dobile nič otipljivega, namreč ne politiki ne širši javnosti ni bil po volji. Drugi predlog ob koncu lastninjenja pa je bil le delno upoštevan v Zakonu o prvem pokojninskem skladu Republike Slovenije in preoblikovanju pooblaščenih investicijskih družb.⁵⁷ Največji odmik od Ribnikarjevega predloga je predstavljalo področje prenosa premoženja iz Pidov na Prvi pokojninski

54 Mekina, Rojstvo podalpskih oligarhov, El. vir.

55 Ribnikar, Družbena lastnina in narobe poskusi njene odprave: od leta 1989 do dandanes. V: *Teorija in praksa*, str. 877–890.

56 Ribnikar, Drugi (in tretji) steber pokojninskega sistema in trg kapitala. V: *Bančni vestnik*, str. 49–51.

57 UL RS, 50/1999.

sklad. Ribnikar je predlagal, da se nanj prenese vse ali vsaj večino premoženja, tako realnega kot tudi certifikate, z zakonom pa je bila dana le možnost prenosa certifikatov. S tem se je seveda krepko zmanjšalo premoženje sklada.

TABELA 2: GIBANJE ŠTEVILA ZAVAROVANCEV IN NJIHOVO RAZMERJE GLEDE NA 1 UPOKOJENCA V LETIH 1991–2004

Leto	Število zavarovancev (javni in privatni sektor, samozavarovanci, kmečki zavarovanci)	Število zavarovancev na 1 upokojenca
1991	816. 902	2,0
1992	764. 902	1,6
1993	782. 570	1,7
1994	772. 549	1,7
1995	768. 961	1,7
1996	765. 731	1,7
1997	783. 196	1,7
1998	784. 193	1,7
1999	800. 467	1,7
2000	807. 013	1,7
2001	814. 170	1,7
2002	812. 998	1,6
2003	811. 049	1,6
2004	812. 995	1,6

Vir: *Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2004*. ZPIZ, str. 27.

Iz tabele 2 je razvidno, da je bilo leta 1991 skupno število aktivnih zavarovancev večje od 800.000, v letih 1992 do 1998 nižje, od leta 1999 pa je ponovno preseгло število 800.000. Rast se je nadaljevala tudi v naslednjih letih. Razmerje med zavarovanci in upokojenci je ostalo devet let praktično nespremenjeno in je znašalo 1,7 zavarovanca na enega upokojenca. V letu 2003 je znašalo 1,6 zavarovanca na enega upokojenca in ostalo nespremenjeno tudi v letu 2004.⁵⁸ Podatki ZPIZ-a za leto 2010 pričajo o tem, da število upokojencev močno narašča, kar je zelo zaskrbljujoče. To potrjuje že omenjeno dejstvo, da so spremembe nujne in neizbežne. V letu 2010 je bilo povprečno 552.561 užívalcev starostnih,

⁵⁸ *Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2004*. ZPIZ, str. 27–28.

invalidskih, družinskih, vdovskih in delnih pokojnin iz obveznega zavarovanja, kar je 14.106 upokojencev oziroma 2,6 odstotka več kot v letu 2009. To je največji porast v zadnjem desetletju. Število starostnih upokojencev se je v letu 2010 povečalo v povprečju za 14.345 oziroma za 4 odstotke. To je bil največji porast v zadnjih desetih letih. Število invalidskih upokojencev se je v tem letu zmanjšalo za 1.072 oziroma za 1,2 odstotka. Število družinskih in vdovskih upokojencev skupaj pa se je v letu 2010 povečalo za 810 oseb oziroma za 0,9 odstotka. Znotraj tega se je število uživalcev družinskih pokojnin zmanjšalo za 2.602 oseb oziroma za 4,4 odstotka, povečalo pa se je število uživalcev vdovskih pokojnin za 3.412 oziroma za 10,6 odstotka. Število uživalcev delnih starostnih pokojnin se je povečalo za 23 oseb oziroma za 9,4 odstotka. Leta 2010 je statistično na enega upokojenca prišlo nekaj manj kot 1,6 zavarovanca, kar je bilo po mnenju ZPIZ-a do zdaj najbolj neugodno razmerje. Pomenljiv je tudi podatek, da je bilo leta 2010 med starostnimi upokojenci, ki jih je bilo povprečno 324.101, 28,7 odstotka takšnih, katerih pokojnina ni bila višja od 500 evrov. Povprečna neto starostna pokojnina je znašala 625 evrov.⁵⁹

20 let po osamosvojitvi se težave kažejo celo v tem, da v skladih primanjkuje denarja za pokojnine. Takšen primer je Sklad obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja. Slednji je bil ustanovljen leta 2000, vanj pa so vključeni zavarovanci, ki delajo na težkih in zdravju škodljivih delovnih mestih. Po enajstih letih od ustanovitve sklada je jasno, da se v njem ni zbralo dovolj denarja za poklicne pokojnine. To je med drugim tudi posledica tega, da je zavarovancev iz leta v leto več. Leta 2001, ko je sklad začel delovati, je imel približno 23.300 zavarovancev, leta 2010 že dobrih 42.200. Glede na to, da zavarovanci sploh ne vedo, kdaj se bodo lahko upokojili in kakšna bo njihova poklicna pokojnina, je jasno, da sklad svojega osnovnega poslanstva, to je ugodnejšega upokojevanja, ni izpolnil. Težava je še toliko večja, ker, kot meni tudi predsednica sveta Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Anka Tominšek, sistem obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja v celoti ne deluje. To pomeni samo eno, in sicer, da je treba sistem temeljito prevetriti.⁶⁰

SKLEPNA BESEDA

Kot številne druge države se tudi v Sloveniji srečujemo s trendom nenehnega padanja rodnosti, ki posledično ne omogoča obnavljanja prebivalstva. Življenjska doba se podaljšuje, družba stara. To ima velik vpliv na celotno družbo, tudi na vzdržnost javnih pokojninskih sistemov. Sistem pokojninskega in

⁵⁹ Letno poročilo 2010. ZPIZ, str. 9–11.

⁶⁰ Milakovič, Zakaj ni poklicnih upokojitev? *Večer*, str. 5.

invalidskega zavarovanja, ki je bil uveljavljen pred desetletji, je v večji meri vse do osamosvojitve Slovenije zagotavljal uporabnikom socialno varnost. Po spremembi političnega in ekonomskega sistema leta 1991 je sistem prevzel del bremena prestrukturiranja in sanacije gospodarstva. Poleg tega so stroški narasli tudi zaradi strukturnih značilnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja, neugodnih demografskih gibanj in programov za zgodnje upokojevanje, zato je bilo vse težje zagotavljati enako raven pravic na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja. V zadnjem življenjskem obdobju je pokojnina cilj vsakega od nas, a dejstvo je, da moramo za to del odgovornosti prevzeti tudi sami in se ne zanašati le na »državo«. Slovenski sistem socialne varnosti izhaja iz tako imenovanega bismarijanskega modela in temelji na tako imenovani medgeneracijski pogodbi oziroma solidarnosti. Do leta 2000 smo imeli sistem, ki je temeljil samo na sprotne financiranju oziroma na tako imenovanem dokladnem sistemu. To je v praksi pomenilo, da so zaposleni s prispevki financirali pokojnine upokojencev, pri čemer se za delavčevo pokojnino ni prihranilo nič. Ta sistem lahko deluje nemoteno tako dolgo, dokler je v sistem vključenih več delovno aktivnih kot upokojencev, in dokler beležimo pozitivno gospodarsko rast ter produktivnost. Po letu 2000 se je uvedel tako imenovani tristebni sistem, po katerem si je lahko zaposleni že v aktivni življenjski dobi akumuliral sredstva in tako že odgovorno skrbel za čas upokojitve. Kljub tej novosti pa je danes jasno, da obstoječi sistem nujno potrebuje korenitejše spremembe. Tega se moramo zavedati vsi, tako država kot državljani. Živimo namreč v času, ki je obstoječemu sistemu izrazito nenaklonjen. Gospodarska kriza, neugodni ekonomski kazalniki in staranje prebivalstva vplivajo na to, da se »upokojsko breme« na zaposlene vedno bolj stopnjuje. Več kot nazorno to potrjuje dejstvo, da so leta 1981 več kot trije zaposleni »vzdrževali« enega upokojenca, leta 2005 pa je bilo to razmerje le še 1,58:1. Na drugi strani se zmanjšuje tudi delež zaposlitev za nedoločen čas. Dejstvo je, da če bi imeli kvalitetna in varna delovna mesta, bi tudi za svojo socialno varnost v zadnjem življenjskem obdobju lažje poskrbeli. To ni težava le v Sloveniji, temveč tudi v celotni Evropi in širše. Razlika je le ta, da so nekatere države pri sprejemanju reform bolj učinkovite kot druge. Bolj učinkovite so tudi bolj odgovorne. V Sloveniji se nismo odločili za spremembe in smo predlog novega Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju na nedavnem referendumu z več kot 70 odstotki zavrnil. Odgovornost za to je moč iskati tako na strani celotnega političnega podija in sindikatov kot tudi na nas državljanov. Očitno se vsi premalo zavedamo pomembnosti sprememb in smo premalo odgovorni. Slovenija ni osamljen otok, in če so gospodarske sile, kot je Nemčija, sprejele reformo in podaljšale delovno dobo celo do 67. leta, je jasno, da se bo morala tudi Slovenija, posebej ko gre za tako pomembno vprašanje, kot je pokojninska reforma, obnašati bolj odgovorno.

VIRI IN LITERATURA

Tiskani viri:

Letno poročilo 2005. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije 2006.

Letno poročilo 2010. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2011.

Letno poročilo Banke Slovenije za leto 1999. Ljubljana: Banka Slovenije, 2000.

Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2001. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2003.

Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2001, Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2002.

Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2003. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2004.

Letno poročilo o poslovanju Zavoda 2004. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 2005.

Poslovno poročilo za leto 1991. Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije: Ljubljana, 1992.

Poslovno poročilo za leto 1993. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije: Ljubljana, 1994.

Poslovno poročilo za leto 1994. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 1995.

Poslovno poročilo za leto 1995. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 1996.

Poslovno poročilo za leto 1996. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 1997.

Poslovno poročilo za leto 1997. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 1998.

Poslovno poročilo za leto 1998. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 1998.

Poslovno poročilo za leto 1999. Ljubljana: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije, 1999.

Zakon o invalidskem in pokojninskem zavarovanju (ZPIZ-1), UL RS/106, 23. 12. 1999.

Zakon o prvem pokojninskem skladu Republike Slovenije in preoblikovanju pooblaščenih investicijskih družb, UL RS/50, 28. 06. 1999.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o pokojninskem in invalidskem sistemu, UL RS/7, 7. 2. 1996.

Elektronski viri:

Kapitalska družba d. d.; URL: <http://www.kapitalska-druzba.si>

Mekina, Borut, Rojstvo podalpskih oligarhov. *Mladina.si/Tednik*, številka 32. URL: http://www.mladina.si/tednik/200732/clanek/slo-tema--borut_mekina/ (29. 05. 2009).

Literatura:

Hren, Karmen (ur.). *Sloveniji za 20. rojstni dan: slovenski statistiki*, Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 2011.

Majcen, Boris et al.. *Ekonomске posledice spreminjanja demografske strukture slovenskega prebivalstva*, Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, 2005.

Milakovič, Tanja. Zakaj ni poklicnih upokojitev? *Večer*, , 239, 14. 10. 2011, str. 5.

Razpotnik, Vesna (ur.). *Odnos Slovencev do starosti, pokojninskega sistema in varčevanja za starost*, Ljubljana: DZS, 2007.

Ribnikar, Ivan. Drugi (in tretji) steber pokojninskega sistema in trg kapitala. *Bančni vestnik*, let. 47, št. 5, maj 1998, str. 49–51.

Ribnikar, Ivan. Družbena lastnina in narobe poskusi njene odprave: od leta 1989 do dandanes. *Teorija in praksa*, let. 29, št. 9–10, 1992, str. 877–890.

Rop, Anton et al.. *Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja*, Ljubljana: Vlada Republike Slovenije/Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 1997.

Stanovnik, Tine. *Javne finance*, Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2004.

Štrovs, Marko. *Novi sistem pokojninskega in invalidskega zavarovanja*, Ljubljana: ČGP Delo – Tozd Gospodarski vestnik, 1984.

Štrovs, Marko. *Pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Kaj moram vedeti*, Ljubljana: Gospodarski vestnik, 2000.